

Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Wojciech Świeboda
Uniwersytet Jagielloński
Biblioteka Jagiellońska
Seksja Rękopisów
al. Mickiewicza 22
30-059 Kraków
e-mail: woj.swieboda@uj.edu.pl

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- 2006, dyplom magistra historii uzyskany na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, praca magisterska: „Przemoc wobec innowierców jako przedmiot dyskusji soborowych w średniowieczu”, promotor: prof. dr hab. Krzysztof Ozóg, recenzent: dr hab. Stanisław Sroka, prof. UJ

- 2011, stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii uzyskany na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, praca doktorska: „Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich XV wieku”, promotor: prof. dr hab. Krzysztof Ozóg, recenzenci: dr hab. Paweł Kras, prof. KUL oraz dr hab. Krzysztof Stopka, prof. UJ

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

- od 2007 r. do 2013 r. - młodszy bibliotekarz w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie
- od 2013 r. - adiunkt w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.

Powołanie do życia Uniwersytetu Krakowskiego w 1400 r. było niezwykle doniosłym wydarzeniem w dziejach Królestwa Polskiego, które dało nowy impuls do wszechstronnego rozwoju monarchii Jagiellońskiej. Krakowska wszechnica w krótkim czasie stała się nie tylko centrum nauki i kultury, ale także ośrodkiem kształtującym przyszłe elity polityczne i kościelne państwa polskiego. Uczeni kierowali się etosem służby na rzecz państwa, Kościoła i społeczeństwa, starając się zabierać głos we wszystkich istotnych kwestiach, jak również podejmować konkretne działania, a ich zaangażowanie było dostrzegalne niemal we wszystkich dziedzinach życia. Rola najstarszej polskiej uczelni oraz profesorów krakowskich w dziejach średniowiecznego państwa polskiego i litewskiego od wielu lat stanowi przedmiot pogłębionych studiów i analiz, niemniej nadal część zagadnień nie została do tej pory wyczerpująco zbadana. Jednym z nich są działania podejmowane przez Uniwersytet Krakowski na rzecz krzewienia i obrony wiary. W aktach fundacyjnych był to jeden z pierwszorzędných celów, jakie stawiane były krakowskiej wszechnicy. Tymczasem wobec skromnej ilości zachowanych przekazów źródłowych, które mówiłyby bezpośrednio o podjętych krokach na tym polu, badania tego aspektu funkcjonowania uczelni z konieczności musiały pozostać powierzchowne. Uważna lektura pism antyheretyckich Stanisława ze Skarbimierza, pierwszego rektora odnowionej uczelni, pozwoliła jednak na poczynienie szeregu istotnych spostrzeżeń i wyciągnięcie pewnych wniosków, które częściowo mogą wypełnić lukę dotyczącą roli Uniwersytetu Krakowskiego w walce z herezją.

Monografia *Universitas contra haeresim. Działalność antyheretycka Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2021, ss. 318, wydana przez Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana” w serii „Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae”, t. 7, recenzowana przez dr. hab. Tomasza Graffa, prof. UP JPII i dr. hab. Wiktora Szymborskiego, składa się ze wstępu, 4 rozdziałów, zakończenia, po którym znajduje się aneks zawierający edycje dwóch niewydanych dotąd traktatów Stanisława ze Skarbimierza, a także angielskiego streszczenia, bibliografii i indeksu osobowo-geograficznego.

We wstępie omówiłem znaczenie uniwersytetów średniowiecznych i roli uczonych w polityce państwa i Kościoła, a także wyjaśniłem przyczyny podjęcia energicznych działań ze strony władz świeckiej i duchownej mających na celu zahamowanie rozprzestrzeniania się herezji, zwłaszcza husyckiej. Zwróciłem szczególną uwagę na wyjątkowy charakter ruchu husyckiego w Czechach, którego wyróżniał masowy charakter obejmujący wszystkie stany, a równocześnie złożoność i różnorodność ideowa. Przedstawiłem także stan badań nad husytyzmem i inkwizycją w Polsce, który w ostatnim dwudziestoleciu uległ zintensyfikowaniu

(m.in. S. Bylina, P. Kras, T. Gałuszka OP, A. Poznański, T. Graff, W. Iwańczak, A. Paner, P. Nowakowski) oraz nad rolę Uniwersytetu Krakowskiego w walce z tendencjami heretyckimi (m.in. J. Garbaciak, A. Strzelecka, K. Ożóg, J. Krzyżaniakowa, J. Sondel), zwracając uwagę na brak systematyzacji poruszanych wątków i niedostateczne wykorzystanie materiałów źródłowych do prezentacji tego zagadnienia. Sporo miejsca poświęciłem omówieniu badań nad życiem, myślą i spuścizną pisarską Stanisława ze Skarbimierza (m.in. R.M. Zawadzki, B. Chmielowska, M. Kowalczyk, Z. Włodek, Z. Kałuża, K. Ożóg). W dalszej części przedstawiłem główne założenia podjętych badań i metodologię pracy. Pierwszorzędne pytania badawcze, jakie postawiłem w niniejszej pracy, to: rola i stopień zaangażowania Uniwersytetu Krakowskiego w realizacji programu opracowanego przez władze świeckie i duchowe walki z herezją w Królestwie Polskim, zasięg wpływów myśli wklefickiej i husyckiej w murach uniwersyteckich i program ochrony uczelni przed ich rozprzestrzenianiem, rola Stanisława ze Skarbimierza w działaniach skierowanych przeciwko osobom podejrzanym o herezję oraz poziom jego wiedzy na temat poglądów husyckich. Podkreśliłem przy tym różnorodny charakter pism krakowskiego profesora, na które składają się kazania, determinacje, opinie prawne i list denuncjacyjny, w których dyskursy prawniczy i teologiczny przenikają się wzajemnie.

W pierwszym rozdziale zatytułowanym „Walka z tendencjami heretyckimi w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XV wieku” zarysowałem tło historyczne poświęcone działaniom polskich monarchów (szczególnie Władysława Jagiełły) i dostojników kościelnych wymierzonym przeciwko heretykom, zwracając szczególną uwagę na zastosowanie środków prewencyjnych mających na celu utrudnienie przenikania idei husyckich na ziemię polskie. Dostojnicy duchowni jeszcze przed potępieniem Jana Husa dostrzegali zagrożenie płynące z nauczania czeskich kaznodziejów, jednakże zarówno władze świeckie jak i duchowne przyjęły wówczas stanowisko wyczekujące. Dopiero wyrok skazujący na śmierć czeskiego profesora oraz potępienie jego poglądów stanowiły wyraźny moment podjęcia wyraźnego kursu antyhusyckiego w Polsce. Stosunkowo sporo miejsca poświęciłem Uniwersytetowi Krakowskiemu jako instytucji mającej wspomagać władze świeckie i duchowne w walce w obronie wiary. Pokazałem etapy zacierania się kontaktów naukowych między uczelnią krakowską i praską w miarę nasilania się tendencji husyckich w murach tej drugiej, aż do całkowitego ich zerwania. Prześledziłem działania władz Uniwersytetu Krakowskiego wobec osób posądzanych o herezję (nie tylko husycką), począwszy od 1413 r., skąd pochodzi pierwsza informacja o zainteresowaniu uczelni sprawami związanymi z odstępstwem od wiary, aż do 1449 r., kiedy to oskarżony o wklefizm magister Andrzej Gałka z Dobczyzna zdołał uciec na

Śląsk w obawie przez grożącym mu procesem. Omówiłem charakter i treść polemik podjętych przez krakowskich uczonych z ideami Husa i jego zwolenników (*Disputatio Cracoviensis*, Stefan Páleč, Franciszek z Brzegu, Andrzej z Kokorzyna, polemiki z czterema artykułami praskimi), a także przedstawiłem przebieg bezpośredniej konfrontacji ideologicznej przedstawicieli uczelni krakowskiej i praskiej. Wśród nowych ustaleń, które poczyniłem w porównaniu do dotychczasowego stanu wiedzy, było odnalezienie paru nieznanymi polemik z doktryną husytów w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej, powiązanie traktatu Andrzeja z Kokorzyna *De communione sub utraque specie* z dysputą z husytami w 1431 r. oraz kategoryczne odrzucenie osoby Stanisława ze Skarbimierza jako autora opinii prawniczej zaczynającej się od słów *Revocatur in dubium*, próbującej dowieść, że władca katolicki może w razie potrzeby współdziałać z heretykami. Wyjaśniłem również nieporozumienie związane z datą dodania do roty przysięgi uniwersyteckiej formuły odprzysiężenia od nauki Wiklefa i Husa. Podawany niekiedy rok 1423 nie znajduje potwierdzenia w źródłach, natomiast z pewnością były to lata 20. XV w.

W trzecim dziesięcioleciu XV stulecia do wewnątrz uniwersyteckich rozporządzeń dodano nakaz zgłaszania i przekazywania rektorowi wszelkich ksiąg o podejrzanej treści. Zlekceważenie tego nakazu stało się podstawą do wszczęcia postępowania przeciwko studentowi Wincentemu. Na podstawie dostępnych źródeł dokonałem rekonstrukcji wydarzeń i podjąłem próbę identyfikacji wspomnianego Wincentego z jednym ze studentów wpisanych do Metryki uniwersyteckiej (prawdopodobnie chodziło o Wincentego Guttil z Grodziska lub Wincentego Kelnera ze Złotorzy). Jest to najstarszy znany przypadek fascynacji myślą husycką na Uniwersytecie Krakowskim, który równocześnie stanowi znakomity przykład dowodzący, że sprawy dotyczące odstępstwa od wiary były sądzone przez sąd inkwizycyjny w kooperacji z władzami uniwersyteckimi. Dodatkowych informacji o zakresie współdziałania sądu kościelnego z uniwersytetem daje również prześledzenie najbardziej znanej sprawy oskarżenia członka społeczności uniwersyteckiej o herezję, mianowicie Andrzeja Gałki z Dobczyń. Przebieg wyżej wymienionych wydarzeń był wielokrotnie przedmiotem badań (J. Garbacik, S. Kolbuszewski, P. Kras). Magister wprawdzie uniknął procesu, jednak procedura *in causa fidei* przeciwko jego osobie została oficjalna wszczęta. Zaangażowani w nią byli zarówno biskup krakowski, jego wikariusz generalny *in spiritualibus*, inkwizytor papieski oraz profesorowie uczelni, a na podstawie analizowanych źródeł można znakomicie prześledzić zakres ich kompetencji, co do tej pory było przez badaczy pomijane. W celach porównawczych przywołane zostały przez mnie znane procedury postępowania w przypadku wykrycia błędów doktrynalnych na innych uczelniach europejskich (Praga, Heidelberg, Paryż, Oksford), co

argumentów prawnych wyjaśnił członkom społeczności uniwersyteckiej, do której adresowane było kazanie, że herezja ma charakter przestępstwa oraz pouczył, po czym można rozpoznać heretyków. Wiele miejsca poświęcił również dowiedzeniu prawowitości i praworządności soboru w Konstancji, a także konieczności podporządkowania się decyzjom Kościoła.

Ważne miejsce w spuściźnie pisarskiej Stanisława ze Skarbimierza zajmują tzw. determinacje antyhusyckie. W odniesieniu do dotychczasowych ustaleń (Z. Włodek, R.M. Zawadzki, Z. Kałuża) dokonałem kilku istotnych uściśleń. Przede wszystkim z grona *determinationes* wyłączyłem dwa teksty *Ad eliminandum* i *Contra et adversus vulpeculas*, które okazały się być kazaniami kończącymi proces *in causa fidei*. Ustaliłem także, że determinacje były kazaniami-traktatami (a nie mowami czy przemówieniami) tworzącymi jedną spójną całość, a które równocześnie stanowiły prawne orzeczenie na temat stanowiska Kościoła w sprawie autorytetu papieża i postulowanych przez husytów czterech artykułów praskich. Zapewne miały one wyrażać oficjalne stanowisko Uniwersytetu Krakowskiego wobec najważniejszych postulatów husyckich. Musiały powstać w bardzo krótkim odstępie czasu od siebie, a okoliczności ich skomponowania należy wiązać z pierwszą oficjalną delegacją czeskich husytów w Krakowie na wiosnę 1421 r. Równocześnie udało mi się ustalić kolejność właściwych determinacji: *Ad enervandum*, *Ad subducendum*, *Ad ostendendum*, *Quia inter synagogam*, przy czym z treści dwóch ostatnich pism wynika, że istniała jeszcze jedna determinacja, dzisiaj nieznana, która była drugim w kolejności tekstem. Zauważyłem także ścisłe analogie między determinacjami a innym tekstem Skarbimierczyka *Contra haeresim*. Choć dzieło to nie jest kazaniem, a pewnego rodzaju konkluzjami, to dotyczy dokładnie tych samych zagadnień, a w wielu miejscach cytuje *in extenso* argumenty przedstawione we wszystkich determinacjach. W pierwszej z nich - *Ad enervandum* Stanisław ze Skarbimierza wyliczył podstawowe błędy, jakie popełniają wszyscy heretycy, do których zaliczył przede wszystkim odrzucanie autorytetu Kościoła i papieża, sprzeniewierzenie się tradycji, poszukiwanie własnych ścieżek dotarcia do Boga poza Kościołem i tworzenie błędów doktrynalnych. Szczególnie dużo miejsca poświęcił obronie autorytetu papieża, wykazując, że kto odrzuca Kościół, pozbawia się szansy na zbawienie. Polemika przez niego podjęta z niektórymi postulatami husytów (Komunia Święta pod dwiema postaciami) miała na celu nie tyle przekonanie adwersarzy do porzucenia ich poglądów, co przedstawienie wyraźnego stanowiska Kościoła w tym zakresie, którego, zgodnie z prawem kanonicznym, nie można podważać. W determinacji *Ad subducendum*, pisanej w duchu filozoficznym, krakowski uczony skoncentrował się na diagnozie przyczyn powstania herezji. Jego zdaniem u jej źródła leżała negacja posłuszeństwa wobec papieża i Kościoła. Z kolei w piśmie *Ad ostendendum* przy

pomocy rzeczowych argumentów wyjaśnione zostały przyczyny, dla których wierni muszą pozostać wierni nauczaniu następcy św. Piotra. Analizując wypowiedzi dotyczące roli soboru powszechnego w Kościele, jednoznacznie udało mi się wykazać, że Skarbimierczyk w żadnym wypadku nie można nazwać koncyliarystą, uznającym wyższość orzeczeń soborowych nad papieskimi. Równocześnie pierwszy rektor uniwersytetu w Krakowie nie podzielał stanowiska kurialistów, którzy przyznawali papieżowi władzę absolutną nad światem. Determinacja ta stanowi najbardziej klarowny wykład na temat eklezjologii Stanisława ze Skarbimierza. Ostatni z traktatów antyhusyckich *Quia inter synagogam* poświęcony został w całości polemice z czterema artykułami praskimi w oparciu o Pismo Święte, prawo kanoniczne i liczne *auctoritates*. Ustaliłem, że uczony krakowski z całą pewnością znał dyskusję między husytą Jakoubkiem ze Štříbra a Andrzejem z Brodu na temat udzielania Komunii Świętej pod dwiema postaciami wszystkim wiernym, ponieważ przejął wiele jego argumentów, jednakże prawdopodobnie nie miał bezpośredniego dostępu do pism tego drugiego, ponieważ zupełnie inaczej poprowadził wykład prezentujący stanowisko Kościoła. Każda z determinacji została napisana w nieco innym duchu - pierwsze dwie miały postać bardziej rozważań filozoficznych, podczas gdy dwie kolejne - rzeczowego wyводу prawniczego. Powtarzające się zagadnienia (posłuszeństwo wobec papieża, utrakwizm) w każdym z traktatów zostały ujęte w nieco inny sposób. Ponadto Skarbimierczyk starał się uzupełniać wywód o nowe argumenty. Najczęściej przywoływanymi *auctoritates* obok ustępów z prawa kanonicznego był św. Tomasz z Akwinu, nieco mniej św. Augustyn i inni uczeni średniowieczni.

W traktacie *Contra haeresim*, nazywanym *replicationes*, Stanisław ze Skarbimierza zebrał większość argumentów polemicznych wobec czterech artykułów praskich użytych w determinacjach, nadając im cechy konkluzji. Znaczna część pisma to dosłowne autocytyaty, choć sama ich redakcja i dodanie szeregu nowych opinii czyni go dziełem oryginalnym. W rozdziale tym wykazałem podobieństwa i rozbieżności między *Contra haeresim* a determinacjami, zwracając uwagę na warsztat badawczy Stanisława ze Skarbimierza i jego erudycję.

W rozdziale trzecim „Sprawy o herezję” opisałem konkretne przypadki postępowania wobec osób, którym postawiono zarzut herezji, a w których rozwiązanie był zaangażowany w różnych rolach Stanisław ze Skarbimierza. Część z nich znana jest wyłącznie dzięki pismom pozostawionym przez samego Skarbimierczyka. Tak było choćby w przypadku pewnego krawca Stanisława, któremu poświęcone zostało kazanie *Contra et adversus vulpeculas*. Swoją budową i treścią przypominało ono nieco determinacje, ale w przeciwieństwie do nich nie miało na celu przedstawienia oficjalnej doktryny Kościoła, ale wykazanie błędnych poglądów oskarżonego (negowanie skuteczności egzekwii za zmarłych, krytyka kultu obrazów świętych,

obrona pamięci Jana Husa) i zachęcenie go do ich wyrzeczenia się. Ponieważ treścią kazania zajmowałem się już wcześniej (zob. *Błędy krawca Stanisława. Przyczynek do badań nad działalnością antyheretycką Stanisława ze Skarbimierza*, „Roczniki Historyczne”, R. 84: 2018, s. 139–169), w tym miejscu główną uwagę skupiłem na roli Stanisława ze Skarbimierza w procesie krawca. Udowodniłem, że to właśnie on był odpowiedzialny za prowadzenie całego procesu inkwizycyjnego prawdopodobnie bez udziału inkwizytora papieskiego, a szerokie prerogatywy, jakie posiadał, musiały mu zostać nadane przez biskupa krakowskiego jednorazowo (jako sędzia delegowany) lub długofalowo w związku z pełnieniem przez niego urzędu wikariusza generalnego *in spiritualibus*. Skarbimierczyk okazał się być wyrozumiałym sędzią, który doszukał się okoliczności łagodzących winę oskarżonego. Finalnie nałożył na krawca pokutę i przyjął od niego akt rewokacji i abiuracji. Źródło to jest znakomitym świadectwem obrazującym przebieg końcowego etapu procesu *in causa fidei* w Królestwie Polskim.

Drugim przypadkiem znanym jedynie z pisma pierwszego rektora była sprawa dominikanina Mikołaja z ok. 1421 r. W stosunku do wcześniejszych ustaleń Tomasza Gałuszki OP (*Donos na dominikanina. Studium historyczne i edycja tekstu listu denuncjacyjnego Stanisława ze Skarbimierza i akt sprawy brata Mikołaja z Brześcia z około 1421 roku*, „Roczniki Historyczne”, R. 83: 2017, s. 7–64) zgłosiłem zastrzeżenie odnośnie do identyfikacji oskarżonego jako Mikołaja z Brześcia, uznając argumenty krakowskiego Badacza za nieprzekonujące i zaproponowałem osobę Mikołaja z Raciborza jako bardziej pasującą do profilu doświadczonego kaznodziei, który sposobem głoszenia kazań wywołał zgorszenie wśród kleru parafialnego. Omówiłem także jeden z zarzutów kierowanych pod adresem dominikanina o antropomorfizację procesu przyjmowania Komunii Świętej, co mogło wypaczać jego tajemnicę. Podkreśliłem znaczenie formalnego wszczęcia postępowania przez Skarbimierczyka jako urzędnika biskupiego mającego czuwać nad czystością wiary w diecezji krakowskiej.

Najwięcej miejsca poświęciłem pismu *Ad eliminandum* stanowiącym jedyne świadectwo procesu pewnego członka społeczności uniwersyteckiej nazywanego *magister Sculteti* (Sołtysowic). Do tej pory nie doczekało się ono nawet pobieżnego omówienia. Podobnie jak w przypadku pisma *Contra et adversus vulpeculas* jest to kazanie kończące proces *in causa fidei*. Tym razem jednak Stanisław ze Skarbimierza współdziałał z powołanym do rozstrzygnięcia tej sprawy inkwizytorem papieskim. Oskarżony jako członek uniwersytetu podlegał w pierwszej kolejności sądownictwu rektora. Ponieważ jednak sprawa dotyczyła kwestii błędów w wierze, należało ją przekazać do sądu biskupa krakowskiego. Z treści pisma

wynika jednak, że proces inkwizycyjny był prowadzony zarówno przez władze kościelne, jak i uniwersyteckie, podobnie jak w przypadku spraw studenta Wincentego i Andrzeja Galki z Dobczyna. Do inkwizytora papieskiego należało orzeczenie winy, nałożenie stosownej pokuty i odebranie przysięgi odprzysiężenia. Do Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego z kolei należała ocena błędów w wierze, ich odparcie oraz przekonanie oskarżonego, by ten wyparł się ich i pojednał z Kościołem. Uczony doszukał się aż 18 błędów wyrażanych przez magistra. Ustaliłem, że prawdopodobnie znalazły się one w różnych pismach Sołtysowica. Tylko część z nich nawiązywała bezpośrednio do poglądów husytów (np. odmawianie prawa sprawowania sakramentów przez duchownych pozostających w stanie grzechu śmiertelnego, negacja skuteczności mocy ekskomuniki, obrona pamięci Jana Husa, kwestionowanie roli papieża jako namiestnika Chrystusa), inne były podobne do nauk pierwszych herezji chrześcijańskich (nowacjan, patrypasjan, itp.), jeszcze inne wymykały się jednoznacznej klasyfikacji do jakichkolwiek ruchów (np. problem zbawienia pogan i muzułmanów). W oczy rzuca się natomiast brak odwołania do najważniejszych postulatów ruchu husyckiego, jak przykładowo Komunii Świętej pod dwiema postaciami. Istotnym spostrzeżeniem, które udało mi się poczynić, to sposób prezentacji przez Stanisława ze Skarbimierza błędów magistra, które zostały przedstawione albo jako dosłowne wyciągi z pism św. Tomasza z Akwinu albo jako bezpośrednie odpowiedzi na pytania stawiane przez Akwinatę na początku rozpatrywanych przez niego kwestii. Był to celowy zabieg Skarbimierczyka, który miał ułatwić poprowadzenie polemiki.

Sprawa magistra Sołtysowica przedstawia się niezwykle tajemniczo. Jest to jedno z najstarszych świadectw wykrycia herezji w murach uniwersyteckich (obok studenta Wincentego), które powinno wywołać spore zamieszanie w środowisku krakowskim. Tymczasem inne źródła zupełnie milczą o jakimkolwiek procesie czy innym obok Andrzeja Galki wyklętym członku społeczności uniwersyteckiej. Okazuje się jednak, że nawet sam Stanisław ze Skarbimierza daleki był od potępiania oskarżonego, którego w żadnym momencie nie nazywał heretykiem, a jedynie błędzącym. Wynika z tego, że profesorowie krakowscy wykazali się dużą wyrozumiałością względem oskarżonego, dając mu szansę na odwołanie błędnych tez i pojednanie z Kościołem, co najprawdopodobniej miało miejsce. Próba datowania sprawy oraz ustalenia tożsamości magistra Sołtysowica niestety nie przyniosła jednoznacznych odpowiedzi. Na podstawie różnych poszlak można próbować umiejscowić ją ok. 1420 r., zaś spośród podejrzanych osób mogących ukrywać się pod patronimikiem *Sculteti* można wskazać Hieronima z Przylesia, brata (lub bratanka) Mikołaja z Przylesia, znanego bakałarza teologii i rektora uniwersytetu z 1417 r. Nie ma jednak żadnych bezpośrednich dowodów, które mogłyby

dać satysfakcjonującą odpowiedź. Mimo wielu niewyjaśnionych kwestii kazanie *Ad eliminandum* stanowi jedno z najważniejszych źródeł poświadczających współdziałanie władz uniwersyteckich z inkwizycją w obronie wiary.

Ostatni z procesów *in causa fidei*, w który zaangażowany był Stanisław ze Skarbimierza, został wytoczony w latach ok. 1428-1429 Henrykowi Czechowi, nadwornemu astrologowi królowej Zofii Holszańskiej. Był on przedmiotem wielu studiów (A. Birkenmajer, S. Wielgus, J. Zathej, M. Markowski, B. Láng, S. Konarska-Zimnicka), ale, co zaskakujące, nie był analizowany pod kątem samej procedury postępowania. Tymczasem na podstawie zachowanych źródeł przedstawia się bardzo interesujący obraz współpracy sądownictwa kościelnego z przedstawicielami Uniwersytetu Krakowskiego. Zwróciłem uwagę na błędną identyfikację osoby wikariusza generalnego *in spiritualibus* - pod inicjałami S. de K. nie mógł się kryć Stanisław ze Skarbimierza, ponieważ ten występował on w procesie w zupełnie innej roli. Był mianowicie ekspertem udzielającym porad prawnych dla trybunału orzekającego o winie oskarżonego. Ważne zadanie w procesie przypadło z kolei Andrzejowi z Kokorzyna, ówczesnemu archidiakonowi krakowskiemu, który na ostatnim etapie procesu wygłosił *sermo generalis* (z którego można się dowiedzieć o zarzutach kierowanych pod adresem Henryka Czecha i dotychczasowym przebiegu obu procesów). Możliwe, że to właśnie on wespół z inkwizytorem papieskim Janem Grzymałą byli odpowiedzialni za prowadzenie postępowania inkwizycyjnego. Szczególnie istotne z punktu widzenia różnorodności zaangażowania profesorów krakowskich w kwestię walki z herezją były trzy *consilia* sporządzone przez Stanisława ze Skarbimierza. Doktor prawa rozstrzygał w nich cztery zagadnienia mające dać odpowiedzi: 1. czy za herezję można uznać praktykę wzywania demonów, 2. czy niezaprzestanie uprawiania magii, mimo wcześniejszego wyrzeczenia się tej praktyki, może być taktowane jako powrót do herezji, 3. czy poglądy Henryka można zaklasyfikować do husytyzmu, 4. czy można odstąpić od wymierzenia kary śmierci wobec zatwardziałego heretyka (*haereticus relapsus*). Na podstawie stosownych ustępów z prawa kanonicznego oraz opinii innych uczonych Skarbimierczyk na wszystkie pytania odpowiedział twierdząco. Ostatnia wątpliwość okazała się być kluczowa dla rozstrzygnięcia sprawy. Wobec silnego poparcia, jakim cieszył się oskarżony w środowisku monarszym i innych wpływowych ludzi, krakowski doktor prawa przy użyciu argumentów św. Tomasza z Akwinu zalecał nadzwyczajne złagodzenie kary grożącej za ponowne popadnięcie w herezję i odstąpienie od przewidzianej w prawie kary śmierci na rzecz dożywotniego więzienia. W orzeczeniach Stanisława ze Skarbimierza rozwinięte zostały zagadnienia herezji w związku z uprawianiem magii i astrologii, które, zdaniem byłego rektora, są przejawem nieufności w moc Bożą i lekceważenia

prawa kościelnego. Proces Henryka Czecha stanowi dopełnienie naszej wiedzy na temat funkcjonowania systemu inkwizycyjnego w diecezji krakowskiej w XV w. we współpracy z przedstawicielami krakowskiej uczelni. Świadczy on o dużym autorytecie, jakim cieszyli się uczeni oraz o ważnej roli całego uniwersytetu w programie walki o czystość wiary.

Poglądy Stanisława ze Skarbimierza na temat herezji, a zwłaszcza programu husyckiego, zostały przedstawione w rozdziale czwartym zatytułowanym „Stanisław ze Skarbimierza wobec ideologii husyckiej”. Na podstawie omówionych pism dość wyraźnie da się odtworzyć jego definicję herezji oraz granicę, jaką stawiał między ortodoksją a heterodoksją. Dla Skarbimierczyka głównym kryterium stanowiło posłuszeństwo wobec autorytetu papieża i orzeczeń kościelnych oraz odejście od nauki lub zwyczajów Kościoła. Podobnie jak większość uczonych tamtych czasów był przekonany, że poza Kościołem nie da się osiągnąć zbawienia. Na temat poglądów Jana Husa krakowski uczoney wypowiadał się lakonicznie. Więcej miejsca poświęcił postawie czeskiego kaznodziei, który lekceważył nałożone na niego kary kościelne oraz okazywał pogardę wobec autorytetu papieża. Krakowski uczoney przekonywał, że wyrok soboru w Konstancji skazujący na śmierć Husa (6 VII 1415) był jak najbardziej słuszny.

W kwestii pierwszego artykułu praskiego w wersji z 1420 r. zawierającego postulat swobodnego głoszenia Słowa Bożego Stanisław ze Skarbimierza przedstawił aż cztery możliwe jego interpretacje, zwracając uwagę na zwodniczą metodę działalności heretyków, którzy prawdę mieszają z fałszem lub głoszą pozornie niewinne poglądy. Za szczególnie niebezpieczne uważał przekonanie husytów, że samodzielne studiowanie Pisma Świętego pozwala na odkrycie prawd Bożych w stopniu doskonalszym niż czyni to Kościół katolicki. Drugi artykuł praski zawierający postulat udzielania Komunii Świętej wszystkim wiernym pod dwiema postaciami w rozważaniach uczonych zajmował najwięcej miejsca. Nie inaczej było w pismach Skarbimierczyka. Krakowski profesor podkreślił, że jest to praktyka niezgodna ze zwyczajem przyjętym w Kościele Zachodnim, jednakże najistotniejszą kwestią było wprowadzanie jej przez husytów bez zgody papieża, a wręcz na przekór wydanym dekretem. Wyliczył szereg niebezpieczeństw, które niesie ze sobą upowszechnianie tej formy udzielania sakramentu wśród ludzi prostych, którzy nie rozumieją tajemnicy transubstancjacji Ciała i Krwi Pańskiej i nie zachowują wobec Sakramentu Chleba i Wina należytej czci. Sporo miejsca poświęcił także polemice z tezami Jakoubka ze Štříbra, który twierdził, że Komunia Święta pod obiema postaciami jest warunkiem niezbędnym do zbawienia. Stanisław ze Skarbimierza wyliczył szereg niedorzecznych lub niebezpiecznych konsekwencji, gdyby przyjąć słowa czeskiego kaznodziei za prawdziwe. W części tej zwróciłem uwagę na oryginalne ujęcie

wyvodu przez pierwszego rektora krakowskiej uczelni w porównaniu do innych polemik prowadzonych przez uczonych w Europie. Trzeci artykuł praski dotyczący pozbawienia władzy świeckiej i zbędnego bogactwa Kościoła Skarbimierzyk interpretował w sposób maksymalistyczny czyli jako odebranie duchowieństwu wszelkiej własności. Uważał, że postulat ten jest w istocie nawoływaniem do grabieży. Przy pomocy różnych argumentów, w tym też o rzekomej donacji Konstantyna, próbował wykazać, że Kościół ma prawo do posiadania dóbr ziemskich i majątku. Ostatni z artykułów husytów dotyczący karania grzechów śmiertelnych przez władze świeckie Stanisław ze Skarbimierza rozpatrywał z punktu widzenia prawnika, sprzeciwiając się, aby laikat przejął sądownictwo nad stanem duchownym, co było sprzeczne z prawem kanonicznym. Koncepcję husytów interpretował jako żądanie natychmiastowego karania jakichkolwiek grzechów, co naturalnie wydało mu się utopią. Rozdział kończy omówienie sposobu interpretacji doktryny husyckiej przez Stanisława ze Skarbimierza. Uważna lektura jego pism pozwala zauważyć, że w istocie nie znajdowała się ona w centrum uwagi uczonego, ale była w jego oczach formą okazania nieposłuszeństwa względem papieża i Kościoła. Jego wiedza o poglądach husytów nie wykraczała poza poziom innych profesorów krakowskich. Niektóre postulaty husyckie sprawiały mu trudności interpretacyjne, przy czym należy zaznaczyć, że nawet wśród samych Czechów o poglądach prohusyckich nie było zgodności, jak realizacja ich programu miałyby wyglądać w praktyce. Mimo tej słabszej strony piśmiennictwa antyheretyckiego pierwszego rektora jego wywody, erudycję, spójność przedstawionej argumentacji i trafność stawianych konkluzji należy ocenić wysoko.

W aneksie w sposób krytyczny zostały omówione rękopisy zawierające przekazy dwóch niewydanych dotąd pism antyheretyckich Stanisława ze Skarbimierza czyli *Ad eliminandum* i *Contra haeresim*, których edycje zostały zamieszczone w dalszej części pracy. Pierwsze z nich zachowało się zaledwie w jednym przekazie, drugie - w dwóch - w rękopisach Biblioteki Jagiellońskiej (BJ 723 i 2014). Omówiłem zarówno zawartość obu rękopisów, jak również cechy zewnętrzne, korygując dotychczasowe nieścisłości lub błędy znajdujące się w opublikowanych opisach katalogowych (tytuły niektórych dzieł, ich datacja, znaki wodne). Sporządziłem wykaz błędów wspólnych i rozdzielnych obu przekazów dzieła *Contra haeresim*, ustalając *stemma codicum* i wyjaśniając przyczyny odmianek w tekście. Przy okazji zwróciłem uwagę na różnice warsztatów pracy skrybów. Przedstawiłem także zasady przyjęte w edycji. Najważniejsze elementy to zastosowanie pisowni łaciny klasycznej, dodanie znaków interpunkcyjnych, oznaczenie wszystkich odmianek w tekście oraz błędów (gramatycznych i rzeczowych), identyfikacja cytatów jawnych, ukrytych oraz licznych autocytatów.

Dzięki całościowemu ujęciu wszystkich dzieł o tematyce antyheretyckiej Stanisława ze Skarbimierza można było wyciągnąć nowe wnioski i skorygować niektóre z dotychczasowych ustaleń, zwłaszcza w odniesieniu do roli, jaką odgrywał uczony na Uniwersytecie Krakowskim i w kurii biskupów krakowskich w kontekście przeciwdziałania rozprzestrzenianiu podejrzanych nauk. Na podstawie przedstawionych źródeł można też powiedzieć, że nadzieje pokładane w Uniwersytecie Krakowskim jako instytucji mającej wspierać władze świeckie i duchowne w walce z herezją, zostały w pełni spełnione.

A) Inkwizycja papieska na ziemiach polskich w średniowieczu.

Temat funkcjonowania inkwizycji na ziemiach polskich w okresie średniowiecza przez wiele lat pozostawał słabo znany. Dopiero badania Zygmunta Kielara OP, Edwarda Potkowskiego, Tomasza Gałuszki OP, a przede wszystkim Pawła Krasa umożliwiły poznanie wielu aspektów działalności inkwizytorów papieskich i sądów kościelnych w kontekście walki o duszę. Jednak wobec niewielkiej ilości źródeł, dodatkowo pozostających w rozproszeniu, wiele kwestii nadal pozostaje niejasnych, a sporo pytań czeka na odpowiedź. Temat ten znajduje się w obszarze także moich zainteresowań od ponad dekady.

W 2010 r. a artykule *Nieznane źródła do dziejów średniowiecznej inkwizycji w Polsce i Czechach w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej*, [w:] *Inkwizycja papieska w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Kras, Kraków 2010 (Studia i źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie, t. 7) przedstawiłem wyniki kwerendy źródłowej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej mającej na celu odnalezienie nieznanych lub słabo znanych źródeł rękopiśmiennych dotyczących herezji i inkwizycji. Jej rezultatem było wydobywanie na światło dzienne 11 tekstów lub zapisek poszerzających dotychczasową wiedzę na temat funkcjonowania inkwizycji papieskiej w Polsce i Czechach w XIV i XV w. Należały do nich m.in.: instrukcja dla inkwizytorów zawierająca wskazówki, w jaki sposób można rozpoznać poszczególne kategorie heretyków i jak należy wobec nich postępować, opinia prawna wydana przez Mikołaja z Wiślicy, ławnika krakowskiego, zawierająca odpowiedzi o zakres prerogatyw i kompetencji inkwizytora papieskiego oraz interrogatorium używane na terenie diecezji wrocławskiej zawierające wykaz pytań, jakie inkwizytor powinien zadać osobie podejrzanej o husytyzm. Ostatni z wymienionych tekstów to jak dotąd jedyny znany tego typu dokument używany na ziemiach polskich przeciwko heretykom. W osobnym artykule przeprowadziłem analizę treści odnalezionego interrogatorium oraz dokonałem jego edycji krytycznej (*Jak rozpoznać heretyka? Interrogatorium antyhusyckie używane w metropolii gnieźnieńskiej*,

„Studia Źródłoznawcze”, R. 51: 2013, s. 123-130), dzięki czemu udało się ustalić, że nie był to formularz wzorcowy, ale fragment konkretnego protokołu przesłuchań.

Nowe światło na temat ścigania osób podejrzanych o herezję rzuca fragment zachowanego listu królowej Anny Cylejskiej z 1410 r., który wydałem w artykule *Tajemniczy list królowej Anny Cylejskiej w sprawie Mikołaja astrologa*, „Studia Źródłoznawcze”, R. 48: 2011, s. 85-95. Źródło to jest najstarszym jak dotąd świadectwem ścigania przez inkwizytorów papieskich osób podejrzanych o uprawianie krystalomancji, ukazującym równocześnie współpracę ramienia duchownego i świeckiego w postępowaniu inkwizycyjnym. Artykuł zatytułowany *Działalność inkwizytora Piotra OP w diecezji krakowskiej w latach 1403-1414*, [w:] *Kultura religijna i społeczna Małopolski od XIII do XVI wieku*, red. W. Szyborski, J. Koziół, Tarnów 2011, s. 109-121 jest próbą rekonstrukcji życiorysu dominikanina Piotra, syna Kantora (nazywanego w literaturze nieprecyzyjnie Piotrem Kantorem), inkwizytora papieskiego w oparciu o rozproszone źródła. Jej efektem było wykazanie pomyłek w jego życiorysie, a które w istocie musiały dotyczyć innych braci noszących to samo imię. Okres jego działalności przypadł na czasy przed wybuchem rewolucji husyckiej, stąd rozpatrywane przez niego przypadki posądzenia o herezję stanowią ciekawe przykłady wszczęcia procedury *in causa fidei* wobec osób nie tyle głoszących fałszywe poglądy w kwestiach wiary, co stosujących praktyki niezgodne z nauczaniem Kościoła rzymskiego. Zagadnienie to omówiłem bardziej dogłębnie w innym artykule: *Non solum adversus haereticos. Działania inkwizytorów papieskich w sprawach nie związanych z herezją w metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Ecclesia et homines. Instytucje i ludzie Kościoła w czasach Jagiellonów (XIV-XVI w.)*, red. A. Januszek-Sieradzka, Sandomierz 2014, s. 11-29 (Praeclara stirps Jagiellonica, t. 5), gdzie opisałem kilka przypadków podjęcia działań przez inkwizytorów w sytuacjach, które teoretycznie nie nosiły znamion błędu w wierze. Omówione zostały sprawy konfliktu rajców wrocławskich z biskupem Nankerem z 1340 r. oraz kanonika Jana Jelitki z biskupem krakowskim Piotrem Wyszem z ok. 1408 r. z uwzględnieniem nieznanych dotąd źródeł, co pozwoliło na postawienie tezy o słabości systemu inkwizycyjnego, o ile nie miał on właściwego wsparcia ze strony władz świeckich. Wykazałem przy tym, że skuteczność kar duchowych, jakimi dysponowało sądownictwo kościelne, była znikoma i dopiero zaangażowanie ramienia świeckiego w egzekucję wyroków dawało gwarancję sukcesu w walce z dysydentami. Problem ten rozwinąłem w artykule: *Pierwsi Jagiellonowie a inkwizycja papieska w Królestwie Polskim*, [w:] *Jagiellonowie i ich świat. Religijność i polityka kościelna Jagiellonów*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2020, s. 321-337 (Studia Jagiellonica, t. 4). Udowodniłem w nim, że król Władysław Jagiełło w żadnym momencie swojego panowania nie przejawiał

sympatii prohusyckich, a rozmowy prowadzone przez niego z husytami na temat objęcia tronu czeskiego były jedynie elementem gry dyplomatycznej. W publikacji tej wykazałem również, że Jagiellonowie w pełni popierali inkwizytorów papieskich, udzielając im stosownych gwarancji ochrony życia i mienia oraz zapewniając im kompleksową pomoc, a także respektowali niezależność sądownictwa kościelnego w sprawach *in causa fidei*.

Na temat funkcjonowania sądów biskupich w sprawach dotyczących błędów w wierze pisałem w pracy: *Błędy krawca Stanisława. Przyczynek do badań nad działalnością antyheretycką Stanisława ze Skarbimierza*, „Roczniki Historyczne”, R. 84: 2018, s. 139-169, w której podkreśliłem rolę wikariusza generalnego *in spiritualibus* w prowadzeniu procesów *in causa fidei* bez współpracy z inkwizytorami papieskimi. Dokonując równocześnie edycji jednego z tekstów antyheretyckich Stanisława ze Skarbimierza, ustaliłem, że nie jest on kolejną determinacją antyhusycką, jak zwykle się przyjmować w literaturze (R.M. Zawadzki, Z. Włodek, Z. Kałuża), ale kazaniem kończącym proces inkwizycyjny (*sermo generalis*). Skorygowałem przy tym błąd dotyczący formuły rewokacyjnej zamieszczonej po kazaniu, która przypisywana była mylnie Henrykowi Czechowi (S. Wielgus). Tymczasem była to formuła odprzysiężenia wyrażona przez krawca Stanisława, wobec którego toczył się wspomniany proces. Źródło to okazało się być ważnym świadectwem znacznie poszerzającym dotychczasową wiedzę na temat procedury inkwizycyjnej w Królestwie Polskim oraz obrazującym sposób prowadzenia „boju o dusze” w diecezji krakowskiej, dla którego obszaru dysponujemy wyjątkowo nielicznymi danymi źródłowymi.

Skromnym wkładem w poszerzenie wiedzy na temat systemu inkwizycyjnego są recenzje książek Pawła Krasa (*Ad abolendam divaersarum haeresium pravitatem. System inkwizycyjny w średniowiecznej Europie*, Lublin 2006, opublikowanej w „Studiach Historycznych”, R. 51: 2008, z. 2, s. 241-243) oraz publikacji zbiorowej *Proces beginek świdnickich w 1332 roku. Studia historyczne i edycja łacińsko-polska*, opr. Paweł Kras, Tomasz Gałuszka OP, Adam Poznański, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017 (opublikowanej w „Rocznikach Historycznych”, R. 83: 2017, s. 289-292), w których skorygowałem pojawiające się w nich błędy rzeczowe oraz podjąłem polemikę z niektórymi tezami stawianymi przez autorów.

B) Sytuacja innowierców w państwie polsko-litewskim w XIV i XV w.

Królestwo Polskie w XIV i XV w. postrzegane było w historiografii jako kraj tolerancyjny wobec innych religii i wyznań. Podkreślano szczególne znaczenie wystąpień Pawła Włodkowica na soborze w Konstancji w obronie praw pogan (L. Ehrlich, S. Bełch, L.

Winowski, T. Jasudowicz) oraz Stanisława ze Skarbimierza na temat dopuszczalności sojuszu z innowiercami w wojnie sprawiedliwej (L. Ehrlich, S. Wielgus). Były to jednak na tyle skromne świadectwa, by na ich podstawie formułować ogólne tezy o wyjątkowej tolerancji religijnej w Polsce na tle innych krajów. W artykule *Decyzje średniowiecznych soborów powszechnych w sprawie innowierców*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” Z. 135: 2008, s. 65-82 zwróciłem uwagę na prawne aspekty uchwał soborowych wobec innowierców oraz dyskusji im poświęconych. Z kolei w pracy *Sytuacja religijna i wyznaniowa w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagielly*, [w:] *Śladami świętej królowej Jadwigi i jej epoki*, red. T. Graff, Kraków 2013, s. 109-136 pokazałem politykę monarchów, episkopatu i władz lokalnych wobec przedstawicieli poszczególnych religii i wyznań w państwie polsko-litewskim na przełomie XIV i XV w., podkreślając różnice prawne i objaśniając ich praktyczne znaczenie. Wiedzy polskich uczonych na temat religii i obyczajów muzułmanów w średniowieczu poświęciłem studium *Religia i obyczaje muzułmanów w opiniach uczonych krakowskich w pierwszej połowie XV wieku*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, t. 2, red. W. Bukowski, T. Jurek, Kraków 2013, s. 1205-1224. Przybliżyłem w nim źródła wiadomości o islamie i niektóre błędne wyobrażenia, jakie posiadała polska elita intelektualna o praktykach religijnych Saracenów. Opinie członków Uniwersytetu Krakowskiego na temat praw ludności żydowskiej zostały z kolei omówione przeze mnie w pracy *Tematyka żydowska na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku - zagadnienia prawne*, [w:] *Studia żydowskie w Polsce - przeszłość, stan obecny, perspektywy. Studium selektywne*, red. S. Gąsiorowski, Kraków 2014, s. 11-22 (Prace Komisji Historii i Kultury Żydów, t. 6). Ich wspólnym mianownikiem był brak systematyzacji poruszanych zagadnień przez uczonych, a równocześnie formułowanie wypowiedzi w nurcie umiarkowanej tolerancji wobec judaizmu. W swoim badaniach poświęciłem też uwagę zjawisku przechodzenia na wiarę katolicką przez innowierczą ludność zamieszkującą Królestwo Polskie w czasach wielkiego kryzysu Kościoła w XIV i na początku XV w. w artykule *Neofici w Polsce i na Litwie w dobie kryzysu Kościoła na przełomie XIV i XV wieku*, [w:] *Ecclesia semper reformanda. Kryzysy i reformy średniowiecznego Kościoła*, red. T. Gałuszka T. Graff, G. Ryś, Kraków 2013, s. 357-372. Przebadane źródła pozwoliły na wyciągnięcie wniosku o tym, że problemy wewnętrzne w Kościele nie miały negatywnego wpływu na przyjmowanie chrztu przez pogan, żydów i prawosławnych na ziemiach Polski i Litwy, a postawa duchowieństwa polskiego wobec neofitów i konwertytów świadczyła o trosce, jaką starali się otoczyć nowych wiernych.

W monografii *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Poganie, żydzi, muzułmanie*, Kraków 2013, przebadalem szereg źródeł polskich intelektualistów: traktaty polityczne, komentarze naukowe, listy, mowy i opinie prawne, których autorzy zabierali głos na temat innowierców. Na tej podstawie mogłem sformułować kilka wniosków. Kwestia praw pogan i pokojowej koegzystencji z niechrześcijanami podniesiona została przez polskich uczonych w związku ze sporem z Krzyżakami o możliwość najeżdżania przez tych drugich ziem Litwy i Żmudzi pod pretekstem nawracania na chrześcijaństwo. Stanisław ze Skarbimierza, Andrzej Łaskarzyc i Paweł Włodkowic zebrali wówczas szereg argumentów, które pozwoliły temu ostatniemu sformułować doktrynę prawa narodów (*ius gentium*) mającego obejmować wszystkie społeczności bez względu na ich wierzenia. Po soborze w Konstancji kwestia praw pogan nie była już tak istotna z punktu widzenia politycznego, stąd temat ten w dyskusji ustąpił miejsca innym zagadnieniom. W kwestii żydów polscy uczeni byli zgodni, że należy pozwolić im zamieszkiwać kraje katolickie, ale równocześnie prosić ludzi powinni unikać z nimi kontaktów, aby nie zostać zachęconym do przejścia na judaizm. Bronili jednak ich nietykalności cielesnej i wolności przekonań. Z kolei problem muzułmanów zupełnie inaczej był przedstawiany podczas rozważań natury ogólnej nad prawami innowierców, a inaczej w propagandzie politycznej mającej na celu ukazanie Królestwa Polskiego jako przedmurza chrześcijaństwa. Istotną konkluzją było wykazanie, że w środowisku krakowskich uczonych jakkolwiek nie doszło do dalszego rozwinięcia myśli Włodkowica i jego poprzedników, jednak niemal wszyscy oni sprzeciwiali się praktyce narzucania wiary przy pomocy siły, zalecając zachowanie tolerancji wobec pokojowo nastawionych innowierców, ale równocześnie z zachowaniem bezpiecznego dystansu społecznego i daleko idącej ostrożności w bezpośrednich kontaktach z nimi. Przy okazji badań nad pismami, w których uczeni zamieścili własne uwagi na temat różnowierców, udało mi się potwierdzić, że wbrew dotychczasowej opinii zachowały się komentarze do poszczególnych zbiorów prawa kanonicznego, których autorami byli polscy doktorzy prawa (dwa anonimowe komentarze do *Dekretalów*, komentarz Tomasza Strzępińskiego do *Klementyn*). Uściśliłem także chronologię powstania dzieł Pawła Włodkowica z okresu soboru w Konstancji i poprawiłem mylnie podawaną datację niektórych wystąpień polskiej delegacji. Podjąłem też polemikę z interpretacjami przedstawionymi przez niektórych badaczy dotyczących pewnych zwrotów używanych przez Pawła Włodkowica. Kwestię sojuszu z poganami w wojnie sprawiedliwej w opiniach krakowskich uczonych pogłębiłem podczas międzynarodowej konferencji w Tours w 2015 r. w wystąpieniu *Is a Catholic king allowed to unite with infidels against Christians? The juridical and theological arguments of Polish jurists*

in the 15th century, którego wersja pisana czeka na druk w tomie pokonferencyjnym w wydawnictwie Brepols.

C) Badanie zasobów rękopiśmiennych polskich bibliotek i archiwów

Badania nad zasobem krajowych bibliotek i archiwów uległy w ostatnich latach zintensyfikowaniu, czego świadectwem są liczne katalogi rękopisów (np. Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu) i internetowe bazy danych (np. Manuscripta.pl), jak również biblioteki cyfrowe, dzięki którym dostęp do rękopisów jest nie tylko łatwiejszy, tańszy i bardziej komfortowy, ale także zyskał walor powszechności. Dla badań naukowych pierwszeństwo jednak nadal zachowują katalogi, które są pierwszym i podstawowym źródłem informacji o zawartości obiektów rękopiśmiennych. Mając na uwadze pierwszorzędne znaczenie katalogów, włączyłem się w prace zespołów badawczych opracowujących zbiory rękopiśmienne do celów naukowych. Pierwszym efektem kompleksowych i długofalowych prac był dwutomowy *Katalog zbioru dokumentów pergaminowych Biblioteki Jagiellońskiej*, opr. K. Nabiałek, W. Świeboda, M. Zdanek, przy współpracy R. Tatarzyńskiego, pod red. K. Nabiałka, Kraków 2014 obejmujący opisy 715 dokumentów z lat 1233-1939. Wśród nich znalazło się aż 126 jednostek, które wcześniej w ogóle nie były zarejestrowane lub posiadały jedynie lakoniczny opis akcesyjny, a więc nie były znane w środowisku naukowym. Opis katalogowy uwzględniał zarówno treść jak i wygląd zewnętrzny, a pewnym novum w stosunku do dotychczasowej praktyki katalogowania dyplomów było uwzględnienie listy świadków, formuł kancelaryjnych, subskrypcji i znaków notarialnych oraz zamieszczenie osobnego wykazu pieczęci.

Będąc pracownikiem Oddziału Rękopisów (obecnie Sekcji) Biblioteki Jagiellońskiej, dołączyłem do doświadczonego zespołu katalogującego średniowieczne rękopisy znajdujące się w tejże bibliotece. Efektem prac było najpierw sporządzenie opisu rękopisu BJ 1494 do 10. tomu (*Catalogus codicum manuseriptorum medii aevi Latinorum qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, vol. 10, comp. A. Kozłowska, L. Nowak, A. Sobańska, R. Tatarzyński, W. Zega, M. Zwiercan, Cracoviae 2012, s. 336-344), a następnie zbiorowe wydanie w języku łacińskim 11. tomu katalogu (*Catalogus...*, comp. A. Kozłowska, L. Nowak, A. Sobańska, W. Świeboda, R. Tatarzyński, W. Zega, Cracoviae 2016), którego byłem współautorem. Od wielu lat nieprzerwanie cieszy się on dużym uznaniem w środowisku naukowym w kraju i za granicą dzięki precyzyjnemu opracowaniu opisów jednostek treściowych znajdujących się w rękopisach i strony kodykologicznej oraz zastosowaniu w publikacji języka łacińskiego. W opracowanych przeze mnie 13 kodeksach udało się

zidentyfikować kolekcje kazań Pawła z Zatora *de tempore* i *de sanctis*, inną kolekcję kazań głoszonych na różne okoliczności Jana ze Słupcy, fragmenty nieznanymi dokumentów biskupów krakowskich Jana Muskaty i Jana Grota, a także doprecyzować czas i miejsce powstania kilku obiektów.

Wraz z zespołem doświadczonych mediewistów krakowskich (J. Kubieniec, A. Zajchowska, D. Wójcik, W. Zega, pod red. J. Kaliszuka) opracowaliśmy katalog średniowiecznych rękopisów znajdujących się w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie. Niestety nie doczekał się on druku, a jego francuskojęzyczna wersja jest udostępniana w formie pliku pdf. Ponieważ zbiór ten, poza kilkoma wyjątkami, pozostawał słabo rozpoznany, opracowanie katalogu przyniosło szereg ciekawych odkryć. W ośmiu opracowanych przeze mnie kodeksach na szczególną uwagę zasługuje unikatowa kolekcja anonimowych kazań *de tempore* o nietypowej piętrowej budowie, jak również XV-wieczny słownik łacińsko-polski.

D) Średniowieczne księgozbiory Uniwersytetu Krakowskiego

Zbiór rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej stanowi unikat na tle innych bibliotek uniwersyteckich w Europie Środkowo-Wschodniej, ponieważ w ciągu stuleci nie uległ rozproszeniu i przez cały okres funkcjonowania uczelni służył studentom i profesorom jako pomoc naukowa i dydaktyczna. Liczący 2 tys. średniowiecznych kodeksów zbiór jest bardzo różnorodny pod wieloma względami, a o wyjątkowych cechach rękopisów do niego należących pisałem w kilku publikacjach. W artykule *Kolofon „plenus amoris” w rękopisie Piotra z Dzwonowa*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, R. 58: 2008, s. 271-276 zwróciłem uwagę na nietypowy dla tej części Europy kolofon zastosowany przez skrybę. Na tej podstawie postawiłem hipotezę o francuskim pochodzeniu pisarza, który przybył do Polski w połowie XV w., by tu świadczyć swoje usługi kopisty.

Księgozbiór biblioteki *Collegium Iuridicum* niemal całkowicie spłonął w dwóch pożarach w 1455 r. i 1719 r. Opierając się na zapiskach W. Wisłockiego (*Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1877–1881) badacze (np. J. Zathej, K. Ożóg) wskazywali na niektóre ocalałe obiekty. W artykule: *Na tropie średniowiecznych rękopisów Wydziału Prawa Uniwersytetu Krakowskiego*, [w:] *Felix indiget amicis. Studia z dziejów kultury duchowej i intelektualnej średniowiecza ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Ożogowi*, red. W. Świeboda, M. Zdanek, Kraków 2016, s. 277-318 przedstawiłem wyniki swoich poszukiwań rękopisów należących niegdyś do tejże biblioteki. Wykazałem, że 46 kodeksów to rękopisy należące do Kolegium Prawniczego, co poświadczają noty

proweniencyjne lub wpisy ręką bibliotekarzy tamtejszej biblioteki. O samym funkcjonowaniu opisywanej biblioteki pisałem z kolei w pracy: „*Ego librarista*”. *Działalność Jana ze Skawiny jako bibliotekarza na Wydziale Prawa Uniwersytetu Krakowskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, R: 113: 2020, s. 407-429. Zwróciłem w niej uwagę na sposób pozyskiwania obiektów do zasobu przez opiekuna biblioteki Jana ze Skawiny oraz odtworzyłem etos, jakim kierowali się bibliotekarze uniwersyteccy.

W 2014 r. podczas międzynarodowej konferencji w Paryżu poświęconej tzw. marginaliom w rękopisach przedstawiłem referat zatytułowany *What do documents from pastedowns and flyleaves tell us about manuscripts? Some examples of Medieval manuscripts from the Jagiellonian Library in Cracow*. Na przykładzie wybranych obiektów rękopiśmiennych Biblioteki Jagiellońskiej pokazałem w nim, w jaki sposób dokumenty użyte jako karty ochronne i wyklejki w rękopisach mogą pomóc w ustaleniu czasu i miejsca powstania obiektu oraz wzajemnych powiązań między kodeksami. Z kolei w 2021 r. podczas konferencji *Editiones sine fine, III część* podzieliłem się spostrzeżeniami na temat warsztatu pracy skrybów przepisujących antyheretyckie dzieła Stanisława ze Skarbimierza, zwracając uwagę na często pomijane przez badaczy elementy, które w sposób znaczący mogą powiedzieć o cechach osobowych pisarzy i sposobie ich pracy.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

A. Staże krajowe i zagraniczne:

- Od listopada 2006 r. do marca 2007 r. odbywałem staż przygotowujący do pracy z rękopisami w Archiwum Państwowym w Krakowie, Oddziale I na Wawelu (obecnie Archiwum Narodowym). Przeszedłem wówczas szkolenie z zakresu funkcjonowania archiwów w Polsce, zajmowałem się porządkowaniem i zabezpieczaniem zbiorów (prace magazynowe, pakowanie rękopisów do pudeł bezkwasowych), uzupełnianiem baz danych (tzw. Teki Schneidra), reprografią cyfrową zbiorów (skany, zdjęcia cyfrowe) oraz katalogowaniem dokumentów (tworzenie bazy zbioru dokumentów Archiwum).

- W maju 2016 r. odbyłem staż naukowy w Bibliotece Narodowej w Pradze (Narodni Knihovna). Zapoznałem się z zasobem bibliotecznym i strukturą Biblioteki Narodowej w Pradze oraz przeprowadziłem kwerendy rękopiśmienne i książkowe na temat inkwizycji papieskiej w Europie Środkowo-Wschodniej w średniowieczu oraz działalności dominikanina Kříža z Telče.

B. Udział w projektach badawczych w innych instytucjach w Polsce i za granicą:

- W latach 2011-2013 brałem udział jako jeden z wykonawców projektu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego: *Ruchy religijne w średniowiecznej Polsce. Antologia tekstów źródłowych*, realizowanym przez Katolicki Uniwersytet Lubelski (kierownik: dr hab. Paweł Kras, prof. KUL). Moim zadaniem było przeprowadzenie kwerendy źródłowej i edycja interrogatorium antyhusyckiego z archidiecezji gnieźnieńskiej (Biblioteka Jagiellońska, rkps 348) oraz bulli papieża Marcina V *Inter cunctas* z 1418 r. (Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, Perg. 325).

- W latach 2011-2014 brałem udział jako jeden z wykonawców projektu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego: *Katalog łacińskich rękopisów średniowiecznych z Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie*, realizowanym przez Polską Akademię Umiejętności w Krakowie (kierownik: dr Anna Zajchowska). Do moich zadań należało opracowanie 8 opisów katalogowych łacińskich średniowiecznych rękopisów oraz analiza i korekta 19 opisów sporządzonych przez pozostałych uczestników projektu. Efektem pracy jest jeszcze nieopublikowany katalog rękopisów w j. francuskim.

- W latach 2013-2017 uczestniczyłem jako jeden z wykonawców w międzynarodowym projekcie w ramach COST Association (Bruksela): *New Communities of Interpretation: Contexts, Strategies and Processes of Religious Transformation in Latin Medieval and Early Modern Europe*, realizowanym przez Uniwersytet w Groningen w Holandii (kierownik prof. Sabrina Corbellini). Projekt polegał na prowadzeniu indywidualnych badań pod wskazanym kątem i na cyklicznych konferencjach odbywających w różnych państwach, podczas których uczestnicy projektu prezentowali wyniki swoich badań. W 2014 r. w Paryżu przedstawiłem wykład: *What do documents from pastedowns and flyleaves tell us about manuscripts? Some examples of Medieval manuscripts from the Jagiellonian Library in Cracow*, z kolei w 2015 r. w Tours przeprowadziłem prezentację na temat: *Is a Catholic king allowed to unite with infidels against Christians? The juridical and theological arguments of Polish jurists in the 15th century*.

- Od lutego 2022 r. uczestniczę w roli wykonawcy w trzyletnim polsko-czeskim projekcie badawczym *Poganie i chrześcijaństwo. Chrześcijaństwo w Królestwie Czeskim i Królestwie Polskim w średniowieczu* realizowanym przez Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach i Instytut Filozofii Czeskiej Akademii Nauk w Pradze (kierownicy: prof. Martin Nodl i prof. dr hab. Krzysztof Bracha). Projekt w ramach Narodowego Centrum Nauki, moduł: Weave-UNISONO polega na prowadzeniu skoordynowanych badań nad wzajemnymi relacjami między wpływami pogańskimi i chrześcijańskimi w średniowiecznym państwie czeskim i polskim od chwili przyjęcia chrztu aż do końca średniowiecza. Moim zadaniem badawczym jest dotarcie do traktatów i innych pism polskich uczonych (zwłaszcza dotąd nieznanymi) zawierających opinie o religii, zwyczajach i prawach pogan.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

A. Zajęcia dydaktyczne:

- W latach 2015/2016 oraz 2017/2018 prowadziłem ćwiczenia na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej, studia podyplomowe: „Dawna książka, zbiory specjalne i archiwalia”, przedmiot: *Rękopisy*, 20 h dydaktycznych.

B. Osiągnięcia organizacyjne:

- W 2014 r. pomagałem przy organizacji międzynarodowej konferencji: *Centres of Learning and Knowledge Exchange in Late Medieval and Early Modern Europe*, przygotowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski (organizator: dr hab. Paweł Kras, prof. KUL). Byłem odpowiedzialny za zorganizowanie i przeprowadzenie pokazu najcenniejszych średniowiecznych rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej.

- W 2014 r. zorganizowałem wystawę w Bibliotece Jagiellońskiej: *Źródła na nowo odkryte: zbiór dokumentów pergaminowych Biblioteki Jagiellońskiej*, gdzie zostały zaprezentowane najciekawsze dokumenty pergaminowe ze zbioru Biblioteki Jagiellońskiej. Wystawa była poprzedzona wykładem przygotowanym wraz z dr. Karolem Nabiałkiem i dr. Maciejem Zdankiem.

- W latach 2011-2021 zorganizowałem i przeprowadziłem łącznie 28 pokazów zbiorów specjalnych w Bibliotece Jagiellońskiej w języku polskim i angielskim dla grup zorganizowanych i osób indywidualnych, w tym w 2019 r. dla emira Sultana III ibn Muhammada al-Kasimi, władcy emiratu Szardża w Zjednoczonych Emiratach Arabskich oraz udzieliłem kilka wywiadów telewizyjnych i radiowych na temat różnych obiektów rękopiśmiennych w zbiorach bibliotecznych.

C. Osiągnięcia popularyzujące naukę:

a) Publikacje popularnonaukowe:

- biogramy w publikacji: *Wielka Księga Patriotów Polskich*, red. A. Nowak, K. Ożóg, L. Sosnowski, Kraków 2013 (Bartłomiej z Jasła, Jakub z Szadka, Jan Ostroróg, Jan z Ludziska, Mikołaj Kozłowski); książka uzyskała tytuł „Książki Roku 2013”.

b) Odczyty i prezentacje popularyzujące naukę:

- W 2009 r. na Uniwersytecie Papieskim im. Jana Pawła II w Instytucie Historii wygłosiłem wykład: *Innowiercy w oczach uczonych polskich w XV wieku*.
- W 2011 r. w siedzibie Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa wygłosiłem wykład: *Krakowscy uczeni o prawach Żydów w XV wieku*.

- W 2012 r. uczestniczyłem w wideokonferencji organizowanej przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Horodelskiej, gdzie wygłosiłem wykład: *Od unii krewskiej do unii lubelskiej*.
- W 2013 r. w Klubie Kamieniołom w Krakowie uczestniczyłem w panelu dyskusyjnym na temat: *Unia w Horodle na tle innych unii Polski i Litwy od XIV do XVI w.*
- W 2022 r. podczas otwartego seminarium na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego zatytułowanym *Rights of nations in the era of cultural interactions. Live heritage „ius gentium” of Paweł Włodkowie in modern Europe* przedstawiłem zagadnienie: *Innowiercy w doktrynie prawnej Pawła Włodkowica*.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

A. Ekspertyzy:

- W 2009 r. byłem powołany jako ekspert do spraw skradzionych dokumentów rękopiśmiennych na potrzeby śledztwa prowadzonego przez Wydział Kryminalny Komendy Powiatowej Policji w Jarosławiu.
- W 2014 r. wykonałem ekspertyzę rękopisów z Archiwum Opactwa oo. Cystersów w Mogile na potrzeby prac konserwatorskich i organizowanej przez Opactwo wystawy.
- W 2017 r. byłem powołany jako ekspert do spraw zatrzymanego rękopisu z XVI w. na potrzeby śledztwa prowadzonego przez Wydział Dochodzeniowo-Śledczy Komendy Wojewódzkiej w Krakowie.

B. Nagrody:

- W 2015 r. otrzymałem nagrodę im. Profesora Bronisława Geremka za pierwszą publikację naukową: *Innowiercy w opiniach prawnych uczonych polskich w XV wieku. Poganie, żydzi, muzułmanie*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2013, przyznawaną przez Kapitułę im. Profesora Bronisława Geremka w Warszawie.

.....*Wojciech Świboda*.....
 (podpis wnioskodawcy)